

Nebojša Tumara

Evine kćeri, raskalašni Jevreji i njihova požudna tela: mizoginija i antijevrejska retorika u ranoj sirijskoj crkvi

Sažetak

U radu obrađujem temu svetosti u ranosirijskom hrišćanstvu, koristeći delo „Demonstrationes“, sirijskog pisca „Aphrahata“. Analiziram dva segmenta njegove polemike: njegov odnos prema ženama i njegov odnos prema Jevrejima. Žene i Jevreji predstavljaju smetnju „Aphrahatovom“ sistemu vrednosti i upravo na argumentima protiv njih on gradi svoj koncept svetosti, nastojeći da odgovori na pitanje koja je uloga čoveka u božijem planu spasenja.

Veza između „Aphrahatove“ mizoginije i njegove antijevrejske retorike je tema kojom se bavi ovaj rad.

Po rabinima, svrha braka je povratak liku božijem po kojem je prvi androgin po priči Postanja stvoren. To je povratak u idealno stanje ljudskog roda.

„Aphrahat“ pridaje apstinenciji vrednost po sebi. Ovo stanje je povezano sa predstavom o stalnom stajanju u božijem prisustvu. „Kaddishuta“ – svetost proizilazi iz seksualnog statusa i nije povezana sa ispunjenjem zapovesti božijih. Iako nikad ne osudjuje brak i razmnožavanje, „Aphrahat“ zastupa mišljenje da je apstinencija deo božanskog plana za čoveka. Bog se otkriva i živi među celibatnom elitom koja je pozvana da imitira život anđela, koji su, kako je to shvatio Aphrahat, u stanju stalne službe Bogu.

Ovu idealnu sliku narušavaju dva elementa - Jevreji i žene koji i posle dolaska Mesije dovode u sumnju reči apostola Pavla: „Nema više Judejaca ni Jelina, nema više roba ni slobodnog, nema više muškog ni ženskog, jer ste vi svi jedan (čovek) u Hristu Isusu“ (Gal. 3:28).

Ključne reči: sirijsko hrišćanstvo, rabinski judaizam, mizoginija, antijevrejska polemika, svetost, celibat.

Uvod

Jedna od glavnih karakteristika ranosirijskog hrišćanstva je opsesivna segregacija polova. U sirijskoj crkvenoj tradiciji postojao je red žena u kliru – dakones – čiji je glavni zadatak bio da oslobodi muški deo klira od kontakta sa „drugim polom“. Ženski deo hrišćanske populacije i njegova hristijanizacija predstavljao je skoro nerešiv problem za rane sirijske oce crkve.

Aphrahat (c. 285 - 345)³⁴ je jedan od prvih koji je uveo topos žene kao nikad potpuno hristijanizovan deo hrišćanskog društva. Da li žene mogu biti deo tela Hristovog nakon krštenja? Nisu li one stalan izvor zagadenja i iskušenja? Zar nisu jedino muškarci samo zbog svog pola jedini punopravni članovi crkve? *Aphrahat* odgovara na ova pitanja koristeći citate Starog zaveta. Njegova egzegeza umnogome podseća na egzegezu njegovih suseda, rabina iz sela južnog Babilona, sa kojima je on bez sumnje bio u dijalogu: sa njima polemiše, u njima vidi konkurenciju.³⁵

Aphrahat nam daje sliku hrišćanstva koje nije svesno velikih promena na Zapadu. On ne zna za Milanski edikt niti za Prvi vaseljenski sabor. Njegova zajednica je opstajala kao manjina u Sasanidskom carstvu koje je u njoj videlo potencijalno neprijatelja, saveznika Rima. Dva pola, hrišćanski i rabinski, oba u svom formativnom periodu, pokušavaju jasno da definišu granice svoje duhovne teritorije i jednostavno odrede ko je Jevrejin, a ko hrišćanin. Ovaj proces separacije ubrzale su istorijske okolnosti, tačnije progon hrišćana pokrenut od strane *Šapura II* (309-379).

Čitajući *Demonstrationes*, jedino *Aphrahatovo* sačuvano delo, možemo zaključiti da je pastva za čije duhovno dobro on brine i u kojoj su Jevreji predstavljali znatan deo bila etnički šarolika i idejno nehomogena. Sa druge strane, judaizam - kao i elementi skloni judaizmu unutar *Aphrahatove* zajednice - predstavljali su, slično ženama, „drugog“ koji je ovog puta pretio zajednici iznutra i spolja.

Veza izmedju *Aphrahatove* mizoginije i njegove antijevrejske retorike je tema kojom se bavi ovaj rad.

Aphrahatu su poznati rabinski argumenti. On ih redukuje i usmerea ne samo protiv žena nego i protiv samih Jevreja. Dve konstrukcije – žene i Jevreji su u *Aphrahatovim* spisima drugo ime za polnost koja je njegov glavni protivnik. Iza *Aphrahatovih* argumenata provejava frustracija ranog hrišćanstva koje još uvek

.....
 34 *Aphrahat* je prvi sirijski otac crkve sa jasno određenim identitetom. Njegovo jedino sačuvano delo - *Demonstrationes* može se opisati kao *Adversus Judaeos* sirijski tekst iz četvrtog veka u kojem se jasno govori o crkvenoj organizaciji rane sirijske crkve. Delo sadrži dvadeset i tri poglavlja, gde svako počinje rečju *ܐܘܘܘܬܐ*, tahwita – prikazi. Delo je napisano u tri faze 336, 334. i 345. godine. Detaljnije o identitetu autora i strukturi njegovog dela pogledati: Letho, Adam. *Divine Law, Asceticism, and Gender in Aphrahat's Demonstrations, with a Complete Annotated Translation of the Text and Comprehensive Syriac Glossary*. Ph.D. diss., University of Toronto, 2003.

35 O jevrejsko-hrišćanskoj polemici u Persiji 4. veka videti: Koltun, Naomi. *Jewish Christian Polemic in four-century Persian Mesopotamia: A reconstructed conversation*. Ph.D. diss., Stanford University, 1994.

nije sigurno koje pozicije da zauzme u odnosu na svet koji je i dalje ostao isti, iako dodirnut spasonosnim prisustvom Mesije.

Evine kćeri

U šestom poglavlju *Aphrahatovog* dela koje se odnosi na članove monaške zajednice nalazi se nekoliko pasusa koji prikazuju žene u vrlo negativnom svetlu.

Aphrahatov spis je namenjen muškarcima koji su na sebe preuzeli zavet monaštva. U njihovoj borbi sa iskušenjima, žene su smeštene između njih i Satane. One su oruđe koje Satana najradije upotrebljava. Žene su, bile sestre, majke, supruge ili ljubavnice, potencijalno opasne.

Kroz Evu je lukavi došao Adamu i lako ga prevario. Došao je i Josifu, kroz ženu njegovog gospodara. Ali je Josif bio svestan njegove prevare i nije želeo da mu služi. Kroz ženu, on se borio sa Samsonom sve dok ovaj nije odbacio svoj nazarenski zavet. Ruven je bio prvenac među svojom braćom, ali kroz ženu njegovog oca, [lukavi] mu je pripisao krivicu. Aron je bio vrhovni sveštenik, ali zbog Mirijam sestre svoje, zavelo je Mojsiju. Mojsije je poslan da oslobodi narod iz Egipta ali je sebi uzeo zlog savetnika. Gospod je tražio Mojsija da ga ubije, sve dok nije poslao svoju ženu nazad u Midijan. David je pobeđivao u svim borbama, ali preko Evinih kćeri, bio je poražen. Amnon je bio naočit i lep, ali ga je [lukavi] porobio željom prema njegovoj sestri. Avesalom ga je ubio zbog Tamarinog poniženja. Solomon je bio najveći među carevima zemaljskim ali u starosti njegove žene su mu zavele srce. Preko Jezavelje, kćeri Etvale, Ahabova zloća se povećala, i postao je uprljan vrlo. [Lukavi] je takođe kušao Jova preko njegove dece i silnog blaga, ali kada je video da ga ne može nadjačati, otišao je po svoje tajno oružije. Vratio se i doveo sa sobom Evinu kći, koja je dovela do Adamovog pada, i kroz njena usta on je rekao Jovu: „Prokuni Boga!“ Ali je Jov odbio njen savet. Kralj Asa je činio pravdu sve dane života svoga, kada je lukavi došao protiv njega preko njegove majke. Jer Asa nije odstupao i svrže sa vlasti majku svoju i slomi i sažeže idola kojeg ona načini i baci ga. Jovan je bio iznad svih proroka, ali Herod ga ubi zbog igre Evine kćeri. Haman je bio bogat, i treći čovek u carstvu posle kralja, ali žena njegova posavetova ga da uništi Jevreje. Zamrije je bio knez plemena Simeonova, ali Hazvija kći midijanskog vode zbacila ga, i zbog jedne žene, dvadeset četiri hiljade muškaraca pade u jednom danu. (Dem. 6.2)

Sama blizina žena je nepoželjna i *Aphrahat* dalje savetuje svoje muške slušaoce da izbegavaju bilo kakav kontakt sa suprotnim polom. One su „harfa“ kojom on najradije svira.

Braćo, mi znamo i mi smo videli da su od početka žene bile prolaz kroz koji kušać dolazi do muškaraca. Tako će biti do kraja sveta. Jer su [žene] oruđe Satane i preko njih se on bori protiv [duhovnih] atleta.

Njih on koristi kao instrument kojim svira bez prestanka, jer one su od prvog dana njegova harfa. Zbog njih je došlo prokletstvo zakona i zbog njih je došlo obećanje smrti. Sa teškoćom donose na svet decu i predaju ih smrti. Zbog

njih zemlja je prokleta da rađa trnje i strnjiku (Dem. 6.6).

Aphrahatova negativna retorika upućena ženama donekle je ublažena listom pravednih žena koje se pojavljuju na stranicama svetih spisa. Čini se da je *Aphrahat* u svom delu više preokupiran *Evinim kćerima* i nevernim nevestama nego ulogom koju u istoriji spasenja igra devica Marija. Ona je samo sporadično pomenuta u *Dem. 3.14* i to u kontekstu koji se odnosi na post, zajedno sa Danijelom, Mihaelom, Baalamom i Isusom sinom Navinovim. Glavni akter celog pasusa je anđeo Gabrijel koji „prima molitvu“. U poređenju sa njim figura device Marije je u senci.

Dalje, devica Marija je svrstana među imena proroka Starog zaveta. Ona je opisana kao prorok i majka velikog proroka.³⁶ Ovog puta ona je samo jedna od pravednih žena koje pominje *Aphrahat*, a koje su imale udeo u istoriji spasenja. Njen jedini zadatak je bio da obezbedi telo Hristu kojim će se on uzneti na nebesa.

Ovo je sin Adama, telo koje je došlo od Marije, koje nas je dovelo u zemlju života. Slabo telo postalo je jako, i primilo je slavu koja je veća i veličanstvenija nego ona koju je Adam izgubio u svom padu (Dem. 23.51).

Iako je devica Marija prototip tela transformisanog Hristom, njena čednost nije povezana sa čistotom Hrista. Lik device Marije ne preokupira *Aphrahatovu* teološku misao. U njegovom delu nema datalnijeg teologiziranja uloge device Marije u istoriji spasenja.

Kod *Aphrahata* postoji nekoliko pozitivnih izjava koje se odnose na pravedne žene Starog zaveta. Iako su ove pozitivne izjave marginalne, one donekle ublažuju njegovu generalno negativnu sliku o ženama. *Aphrahat* daje listu pravednih žena odmah nakon liste grešnih muškaraca čiji je ponos bio uzrok njihovog pada.

Znaj, prijatelju moj da je Bog u određeno vreme i u određenim generacijama dao velike pobede kroz mudre ljude, da izmire i donesu mir među razdvojene, ne samo preko muškaraca nego i preko žena. Po naredjenju Joaba, žena iz Tekoje je pomirila Avesaloma sa Davidom. A preko jedne žene, mir je došao Izraelu kada se Šamu sin Bakrijevi pobunio protiv Davida... Tako je preko jedne žene mir došao Izraelu. Debora je bila majka koja je delila pravdu u Izraelu. I Jael, žena Evera Kananita je odsekla i odbacila slavu Siserinu, vođe vojske Javina, cara Asorskog... I Rebeka, majka pravednika, uspostavila je mir između Esava i Jakova kada je poslala Jakova Labanu. Naš Spasitelj, veliki kralj koji je izmirio buntovni svet sa svojim Ocem dok smo bili grešnici poneo je grehe svih nas i postao posrednik izmirenja između Boga i njegove tvorevine. (Dem. 14.11)

Mada je Hrist pomenut na kraju ovog pasusa, ne možemo zaključiti da je *Aphrahat* gorepomenute žene smatrao hristolikim. Hrist je krajnji i savršeni car mira koji je izmirio celokupnu tvorevinu sa svojim Ocem. Svi ostali primeri predstavljanju prasluku ovoga.

Samo na jednom mestu u svom delu, *Aphrahat* se obraća ženskim članovima monaške zajednice – *Kćerima zaveta*. Zanimljivo je primetiti da epitet „svetost“

.....
36 *Dem. 14.33*

koji je inače integralni deo *Aphrahatove* retorike u odnosu na muški celibat, nikad ne upotrebljava u odnosu na ženski deo monaške zajednice. Za *Aphrahata*, iako u celibatu, žene su i dalje potencijalno opasne.

Sve one žene koje su zaručene Hristu su odvojene od prokletstva Zakona i izuzete od kazne koja sleduje Evinim kćerima jer se nisu spojile sa muškarcem i nisu iskusile kletvu i nisu osetile bol [rađanja dece].

(*Dem. 6.6*)

Postavlja se pitanje koja je veza između *Evinih kćeri* i pravednih žena čiju listu *Aphrahat* donosi?

Pravedne žene Starog zaveta su svetli primeri prošlosti. Nakon dolaska Mesije, ženskim članovi *Aphrahatove* zajednice imaju pred sobom mnogo teži zadatak, koji ih, iako ispunjen teoretski, samo približava a nikad i ne izjednačuje sa muškim delom celibatne elite. Žene samo donekle prevazilaze granice svoga pola pomoću celibata. Čini se da u *Aphrahatovoj* antropologiji celibatno stanje samo odvaja neke žene od plemena *Evinih kćeri*, tj. od njihove biološke polnosti. U celibatnom stanju takve žene približavaju se svetu muškaraca nikad ne deleći sa njima epitet svetosti.

One su definisane prema svojim biološkim karakteristikama plodnosti, menstruacije, materinstva i seksualne privlačnosti. One su viđene kao potencijalne zavodnice i izvor zagadjenja. One su jednostavno seksualnost koju treba prevazići.³⁷

Ovde se susrećemo sa fenomenom koji se odnosi na pokušaje nekih oblika hrišćanstva da redukuje biološke datosti pola. Tako, da bi se približile stanju koje se od njih zahteva, a koje je i dalje samo približno idealnom, žene preko celibata postaju slične muškarcima.

Ovaj proces defeminizacije podrazumeva post, skrivanje sekundarnih obeležja ženskog pola, skraćivanje kose i nošenje muške odeće. Ova tema je evidentna već u drugom veku u delima kao što je *Dela Pavla i Tekle*, apokrifnog dela Novog zaveta. Kasnije, u petom veku, ova tema je potpuno obrađena u priči o *Sv. Pelagiji* koja je provela svoj vek živeći kao „*monah evnuh*“.³⁸

Nešto slično se traži i od muškaraca. U ovom slučaju radi se o procesu dobrovoljne feminizacije. Usvajaju se simbolički ženske karakteristike, kao što su asketizam, pokornost, povlačenje u domen privatnog prostora, učenje, pa čak i samokastriranje. Ovde možemo postaviti pitanje u kojoj meri je usvajanje ovih oblika ponašanja i njihovo idealizovanje bio odgovor i otpor u odnosu na imperijalnu strukturu rimskog odnosno sasanidskog carstva.

Ono što nas interesuje u daljem izlaganju je veza koja se nazire u *Aphrahatovom* delu između *Evinih kćeri*, odnosno njegove slike žena kao konstruisanog pola i drugog imena za seksualnost i *Aphrahatovih* antijevrejskih stavova. Pitanje na koje *Aphrahat* pokušava da odgovori odnosi se na ekonomiju koju je Bog namenio ljudskom rodu, odnosno na pitanje svetosti koja se zahteva od Mesijom preobraćenog sveta.

.....
37 Judith R. Baskin, „Rabbinic Reflection on the Barren Women,“ *Harvard Theological Review* 82:1 (1989): 102.

38 Susan H. Ashbrook, „Women in Early Syrian Christianity“ *Images of Women in Antiquity*, ed. Averil Cameron and Amelie Kuhrt, (Detroit: Wayne State University Press, 1983): 297.

Raskalašni Jevreji i njihova požudna tela

Želim da te pođučim, prijatelju, o stvari koja se tiče ovog svetog saveza i o čednosti i svetosti u kojoj se nalazimo. Zbog svoje raskalašnosti i zbog požude svojih tela, jevrejski narod nam prigovara. Oni truju i slabe um detinjastih i glupih ljudi, onih koji su namamljeni i zarobljeni njihovim uznemiravajućim dokazima (Dem. 18.1).

Za *Aphrahata* Jevreji i argumenti judaizma ne predstavljaju literarnu konstrukciju proizvedenu u apologetske svrhe. Prisustvo Izraela po telu je za *Aphrahata* bila realnost. Najvažnije škole rabinskog judaizma su bile njegov savremenik. Jevrejski misionari su raspravljali sa hrišćanskim, i kao što vidimo iz *Aphrahatovog* teksta, neki od jevrejskih argumenata našli su plodno tlo među članovima *Aphrahtove* zajednice.

U svojoj polemici sa Jevrejima *Aphrahat* je morao da definiše svoje pozicije u odnosu na brak i celibat. Ovi stavovi su se odnosili na razumevanje prvobitnog božijeg plana za ljudski rod.

Priča o Raju i izgonu prvih ljudi je polazna tačka na kojoj obe strane grade svoje argumente. Uprkos činjenici da priznaju i polaze od iste tekstualne tradicije, egzegetski zaključci im se u potpunosti razlikuju. Za rabinski judaizam, razmnožavanje je bilo jedan od načina da se ubrza dolazak Mesije i krajnjeg iskupljenja. Hrišćani su sa druge strane očekivali da se i telo i društvo transformišu prilikom spasonosnog dodira sa Mesijom. Argumenti za i protiv celibata, odnosno braka i razmnožavanja, povezani su sa sofisticiranim teološkim pitanjima koja se odnose na *imago Dei* u čoveku i razumevanje eshatološkog kraja.

Iako *Aphrahat* predstavlja simplificiranu sliku judaizma, jevrejske pozicije su daleko da budu jednostavne i nedvosmislene. *Aphrahat* polemíše da je telesnost Izraela konačna, u potpunosti okrenuta razmnožavanju i braku, i na osnovu ove slike, predstavlja svoje pozicije kao nešto potpuno različito.

Tačno je da se rabinski judaizam četvrtog veka, pokušavajući da se udalji od različitih gnostičkih i hrišćanskih struja, isključivo zalaže za razmnožavanje i bračni život. Ipak, doktrina o celibatu koju plasira *Aphrahat* ima svoje duboke jevrejske korene.

Jevrejske tvrdnje da razmnožavanje i ispunjenje određenog broja duša može dovesti do krajnjeg iskupljenja nema značaja za *Aphrahata*. Njega više brine kvalitet nego kvantitet. Koristeći Sveto pismo kao dokaz, on pokušava da dokaže da je celibatno stanje u stvari idealno stanje. Najveći heroji Starog zaveta su po njemu bili monasi, slični njemu i ljudima iz njegove monaške zajednice. Živeti sam, daleko od razmnožavanja je idealno stanje onih koji teže ka *kaddishuta* – svetosti. Ovaj izraz u sirijskom, kao i koren קדש u jevrejskom jeziku, poseduje čitav spektar značenja. Odnosi se na svetost kao i na separaciju, posvećenje i tabu. Tako, celibat/separacija/svetost, jednom rečiju *kaddishuta*, jeste preduslov za primanje božije objave.

Mojsijev primer podržava ovu tvrdnju. Za *Aphrahata* on predstavlja prototip celibatnog proroka koji se odvajava od svoje žene kada je prizvan da služi Bogu.

Egzegetska tradicija koja se odnosi na celibat Mojsija je evidentna i u jevrejskim izvorima. Različite egzegetske tradicije koje se odnose na *Izlazak* 19 pokazu-

ju ambivalentan stav jevrejskih izvora prema bračnom životu i apstinenciji. Ovde *Aphrahat* uvodi tradiciju i egzegetske metode koji su slični jevrejskim izvorima.³⁹

Mojsije je govorio Bogu i on mu odgovori glasom. Izrael je drhtao, pun straha toga dana. Oni su pali na lica svoja i nisu mogli da izdrže prisustvo božije. Oni rekoše Mojsiju: „Bog mora prestati razgovarati sa nama ili izginusmo!“ (Izl. 20:19). O tvrdoglavi, vi koje ove stvari brinu i o koje se spotičete. Ako Izrailjci, sa kojim je Bog govorio samo jedan sat, nisu bili u stanju da slušaju glas božiji dok nisu bili posvećeni tri dana (iako se nisu popeli na goru i nisu ušli u gusti oblak), kako bi Mojsije, prorok i svetlo oko naroda (koji je stajao čitavo vreme pred Bogom i govorio sa Njim licem u lice) mogao biti oženjen?

Ako je Bog govorio sa Izrailjcima, koji su bili posvećeni samo tri dana, koliko su izvrsni i koliko su mu pak privlačni oni koji se posvete i koji se čuvaju i stoje pred Bogom sve dane života svoga? Zar ih Bog neće voleti više i neće li Duh Njegov boraviti među njima? (Dem. 18.5)

Celibat je po *Aphrahatu* put ka višem duhovnom životu. Posle otkrivenja božijeg, Mojsije je nastavio sa celibatom. Umesto njegove žene, služio ga je učenik Isus Navin.⁴⁰

Dalje se niže lista biblijskih ličnosti koje su sledile Mojsijev primer: Ilija, Eliša, Jovan Krstitelj su bili pobornici *kaddishuta*-e. Bivajući odvojeni od žena, muškarci postaju bliži Bogu.

Aphrahat na originalan način interpretira biblijski tekst koji kaže da čovek mora napustiti svoga oca i majku i prionuti svojoj ženi. Po *Aphrahatu*, čovek je vredniji Bogu ako nikad ne napusti svoga oca Boga i svoju duhovnu majku Sveti Duh.⁴¹

Čuli smo da u Zakonu piše: „Čovek će napustiti svoga oca i svoju majku i sjediniće se sa ženom svojom i postaće jedno telo“ (Post. 22:24). Ovo proroštvo je uistinu veliko i odlično! Ko napušta svoga oca i svoju majku kada uzme ženu? Ovo je značenje: kada čovek još nije uzeo sebi ženu, on voli i poštuje Boga, svoga oca i Sveti Duh svoju majku i za njega nema druge ljubavi. Ali kada čovek uzme sebi ženu, on ostavlja svoga oca i svoju majku (o kojim smo upravo govorili), i njegova misao je zarobljena ovim svetom. Njegova misao i njegovo srce i njegovo prosuđivanje su udaljeni od Boga u ovaj svet, i on ga voli i uživa u njemu kao što čovek voli ženu svoje mladosti. Njegova ljubav ka njoj je različita od njegove ljubavi ka ocu i majci (Dem. 18.10).

Na kraju *Dem. 18: Protiv Jevreja, o pitanju čednosti i svetosti*, *Aphrahat* raspravlja o rečima koje je jedan Jevrejin uputio članu *Aphrahatove* zajednice:

Pisao sam vam, prijatelji, o čednosti i svetosti jer sam čuo jednog Jevrejina koji je prišao jednom od naše braće i govorio o članovima naše crkve. Rekao

.....
39 Jezik i sadržaj ovog pasusa reflektuju tradiciju koja je sačuvana u *Avot de Rabbi Nathan*. Pogledaj Naomi Koltun, *Jewish-Christian Polemics in Fourth-Century Persian Mesopotamia: A reconstructed Conversation* (UMI Dissertation Services, 1993): 104-106.

40 *Dem. 6.5*

41 Na jevrejskom i na sirijskom jeziku imenica „*duh*“, „*vetar*“ je ženskog roda.

mu je: „Vi ste nečisti jer se ne ženite, mi smo sveti i izvanredni jer podižemo decu i razmnožavamo se na zemlji“ (Dem. 18.12).

Obe strane smatraju da svetost zavisi od ispravnog seksualnog ponašanja. Tako, izraz *kaddishuta* može biti upotrebljen kao *terminus technicus* za seksualnu apstinenciju.

Aphrahat reducira pozicije svojih protivnika i predstavlja ih kao homogene. Svome Jevrejinu je pripisao definitivno pozitivan stav o razmnožavanju, pokazujući tako da ovaj Jevrejin nije bio svestan ambivalentnih mišljenja o pitanju braka i apstinencije na koje nailazimo u izvorima rabinskog judaizma.

Posle uništenja Drugog hrama i gubitka nacionalnog doma, među Jevrejim su se javile određene asketske tendencije. Iako su prisutne u rabinskom korpusu, one su definitivno marginalizovane u formativnom periodu rabinskog judaizma.⁴²

Kao i za Aphrahata, i za rabinski judaizam pitanje braka i razmnožavanja, odnosno apstinencije, vezano je za koncept podobija božijeg. Razmnožavanje u strogo definisanim granicama je verski akt koji je blagoslovio sam Bog, budući da su razmnožavanje i bračni život smatrani za stanje svetosti. Po rabinskom judaizmu, biti sam ili u celibatu je direktan napad na *imago Dei* koji je u svakom čoveku.

Rabi Eliezer ben Azarija je rekao: Svako ko se ne razmnožava umanjuje lik božiji, jer je rečeno: „Po liku božijem napravi čoveka (Post. 9:6)“. I posle toga sledi: „Budite plodni i razmnožavajte se.“

Ben Azazi je rekao: „Svako ko se ne razmnožava je ubica i umanjuje lik božiji,“ jer je rečeno: „Ko prospe krv čovečiju zarad čoveka, njegova krv će biti prolivena, jer po liku božijem napravi čoveka i zbog toga budite plodni i razmnožavajte se.“ (Tosefta Yevamot, 8:7).⁴³

Sa pozicija koje zastupa rabinski judaizam, svetost se odnosi na stanje braka. Ipak, jevrejski zakon nikad nije eksplicitno proglasio osobu u celibatu za legalno nečistu. Po *Andersonu*, čini se da se gore prikazana argumentacija ne bazira na legalnom tehničkom naznačenju.⁴⁴ *Boyarin* zastupa suprotno mišljenje. Po njegovoj interpretaciji, vavilonski rabini su smatrali da apstinencija vodi ritualnoj nečistoti. Različiti tekstovi u *Talmudu* pokazuju da osoba van braka ne može učiti Zakon u pravednosti. Slično, jedino je oženjenom čoveku dozvoljeno da bude vođa molitve.⁴⁵ Bezbračnik je nečist iz još jednog razloga: on je konstantno opsednut nečistim mislima. Dalje, noćna polucija onih u celibatu dovodi ih u stanje nečistote u tehničkom smislu.⁴⁶

42 *Mishna Sotah* 9:15; *Babli, Avoda Zara* 20b; *Babli, Baba Batra* 60b.

43 Prevod preuzet iz Daniel Boyarin, *Carnal Israel: Reading Sex in Talmudic Culture*, (Berkeley: University of California Press): 134.

44 Gary Anderson. „Celibacy or Consummation in the Garden? Reflection on Early Jewish and Christian Interpretation of the Garden of Eden.“ *Harvard Theological Review* 82:2 (1989): 123.

45 *Babli Menahot* 110b Č; *Babli Taanit* 16a.

46 Boyarin, *Carnal Israel*, 139-141.

Rabinska kultura pokazuje nedoslednost i tenziju u odnosu na celibat i apstinenciju. Mnogi rabini, u potrazi za znanjem, provodili su godine van svog doma ostavljajući svoje supruge kod kuće. Ovaj fenomen je dobro poznat rabinskoj kulturi. Štaviše, čak i u braku, praktikovana je umerenost i apstinencija. Dobro je poznat motiv žene rabina koja se žali na svog supruga koji je opsednut učenjem Zakona toliko da zanemaruje svoje bračne obaveze.⁴⁷

Radost bračnog života i razmnožavanja je radost koja je bila deo života prvih ljudi u rajskom vrtu. Po vavilonskim rabinima, deo raja se može iskusiti i na zemlji u bračnoj radosti koja vlada među supružnicima.

U *midrašu Genesis Rabbah* nailazimo sledeća shvatanja:

I Gospod Bog reče: „Nije za čoveka da bude sam; Ja ću mu stvoriti pomoćnika koji će mu odgovarati“ (Post. 2:18). Tannaitski izvor kaže: Ko nema ženu živi bez dobra, bez pomoći, bez blagoslova, bez iskupljenja...Rabi Hiyya bar Gumadi je učio: „isto tako on nije potpun čovek: i on ih blagoslovi i nazva ih Adam“ (Post. 5:2). Neki kažu: „Takva osoba umanjuje lik božiji, jer je rečeno: „Po liku božijem stvori čoveka“ (Post. 9:6), posle čega je napisano: „Budite plodni i razmnožavajte se“ (Post. 9:7).⁴⁸

Dalje u *Genesis Rabbah* zmiija j viđena kao agresor koji je zagadio Evu preko nedozvoljenog seksualng čina, tako da ženska seksualnost nije prikazana kao uzrok prestupa. Štaviše, Eva je prikazana kao žrtva. Sa druge strane, u istom izvoru nalazimo priču kojoj je možda kao model poslužila *Hesiodova Priča o Pandori*, po kojoj je prva žena prikazana kao dar prvom čoveku. Za razliku od *Hesioda*, žena je ovde prikazana kao blagoslov za čoveka. Štaviše, po ovom *midrašu*, prvi čovek se pojavljuje kao krivac za svoja nedela. Mizogini midraši o Evi su retki u rabinskom korpusu. Eva nikad nije prikazana kao zla ili kao demonsko biće u odnosu na svoju polnost. Štaviše, ono što ujedinjuje rabinske izvore iz perioda kasne antike je pozitivan stav ka razmnožavanju i bračnom životu. Iako androcentrični rabini nikada nisu bili ginofobični.⁴⁹

Zaključak

Po rabinima, svrha braka je povratak liku božijem po kojem je prvi androgin po priči Postanja stvoren. To je povratak u idealno stanje ljudskog roda.

Aphrahat pridaje apstinenciji vrednost po sebi. Ovo stanje je povezano sa predstavom o stalnom stajanju u božijem prisustvu. *Kaddishuta* – svetost proizilazi iz seksualnog statusa i nije povezana sa ispunjenjem zapovesti božijih. Iako nikad ne osuđuje brak i razmnožavanje, *Aphrahat* zastupa mišljenje da je apstinencija deo božanskog plana za čoveka. Bog se otkriva i živi među celibatnom elitom koja je pozvana da imitira život anđela, koji su, kako je to shvatio Aphrahat, u stanju stalne službe Bogu.

47 Ibid., 167-196.

48 *Genesis Rabbah*, 179-180.

49 Boyarin, *Carnal Israel*, 83.

Ovu idealnu sliku narušavaju dva elementa - Jevreji i žene koji i posle dolaska Mesije dovode u sumnju reči apostola Pavla: „*Nema više Judejaca ni Jelina, nema više roba ni slobodnog, nema više muškog ni ženskog, jer ste vi svi jedan (čovjek) u Hristu Isusu*“ (Gal. 3:28).

Literatura

- Aphraatis Spientis Persae Demonstrationes* I-XXII. Edited and translated into Latin by J. Parisot in *Patrologia Syriaca* 1.1 Paris, 1894.
- Aphraatis Spientis Persae Demonstrationes* XXIII. Edited and translated into Latin by J. Parisot in *Patrologia Syriaca* 1.2 (pp.1-489). Paris, 1894.
- Babylonian Talmud*.
 אנלין תרודמ יפל ילבב דומלת ירדיס השיי. ב"סשתה בא תרודהמ ארממ ווכמל תורומש תויוכזה לכ 2002, April 10, 2007 <<http://www.mechon-mamre.org/b/1/10.htm>>.
- Babylonian Talmud. The Babylonian Talmud in English*. I. Eipstein, ed. London: Soncino Press, 1935-1952.
- Comprehensive Aramaic Lexicon (CAL)*. at the Hebrew Union College, Jewish Institute of Religion, Cincinnati, USA. <<http://cal1.cn.huc.edu/>>.
- Genesis Rabbah I, II, III*. by Jacob Neusner, Atlanta, Georgia: Scholars Press, 1985.
- Letho, Adam. Divine Law, Asceticism, and Gender in Aphrahat's Demonstrations, with a Complete Annotated Translation of the Text and Comprehensive Syriac Glossary. Ph.D diss., University of Toronto, 2003.
- Terullian, „An Answer to the Jews.” I, *Fathers of the Church*, Rev. S. Thelwall, tr. April 10, 2007 <<http://www.newadvent.org/fathers/0308.htm>>.